

Jak jsou vojáci připravováni na potenciální situaci, kdy budou muset zabít tváří v tvář? Válka i konflikty, které válkou nenazýváme, takové situace přinášejí. Třetí odboj 1951 až 1956 či srpen 1968 a 1969 u nás, NDR, Polsko a Maďarsko 1953 až 1956, Jugoslávie 1991 až 1999, to byly konflikty, jichž se naše otázky i odpovědi dotýkaly a které přinesly mnoho dalších hodin debat a diskusí, jejichž záznam je na následujících stránkách.

Dodnes vzbuzuje kontroverzi bombardování Jugoslávie, útek bratří Mašínů a mrtví v jejich stopách. Jsou vrahy, nebo bojovníky za svobodu? Byli oprávněni vést takový boj?

V určitých souvislostech a aspektech je pro mě tento případ poněkud kontroverzní, konkrétně zabití neozbrojeného spoutaného člověka je podle mě vražda.

Není zdůvodněním to, co se tehdy dělo, to, v čem vyrůstali a co jim otec vštěpoval i odkázal jako krédo? Nebyl to čas občanské války, kterou oni nezačali? Nebyli ti lidé, které zabili, ozbrojeni?

Všichni ne!

Existuje výpověď člověka – zazněla i v pořadu ČT Historie.cs –, který vypráví, jak sloužil ve vojsku Slovenského štátu a po vypuknutí Slovenského národního povstání se rozhodl přejít k partyzánům. Když v uniformě fašistického vojska potkal jejich hlídku, chtěli partyzáni prověřit, zda není provokatér, a dali mu úkol sejít k mostu s dvěma strážnými wehrmachtu a zabít je. On k nim došel, požádal je o zapálení cigarety a ve chvíli, kdy se prohledávali ve snaze mu vyhovět, je oba podřízl! Je hrdina, nebo vrah? I ti němečtí vojáci měli děti, manželky a rodiny. Byli ve wehrmachtu dobrovolně? Možná

žili na Hlučínsku do obsazení a pak byli odvedeni pod hrozbou trestu smrti... Zabití bratry Mašiny byli v ozbrojených složkách vražedného režimu dobrovolně...

Já nevím... Vezmu-li případ strážného, který jimi byl podříznut spoutaný na zemi, nevím... Já mám prostě zakódovaná pevná pravidla chování vojáků, což neznamená, že voják má být holubička. Samozřejmě je třeba, aby se uměl vyrovnat se situací, kdy bude muset zabít, ale i to by mělo být podle pravidel. Zabíjet lidi, kteří už nemůžou škodit, zneškodněné protivníky...?! Existují i jiné případy, velice složité na uchopení. V Británii byl odsouzen voják za výstřel poté, co vozidlo, jež měl zastavit, přestalo představovat hrozbu. Zopakujme si průběh události. K checkpointu se přibližovalo vozidlo, které měl zastavit, a on od počátku udělal vše podle pravidel. Po přiblížení se vozidla vyzval řidiče opakovaně k zastavení, a když ten nereagoval, voják dvakrát vystřelil. Mezitím ale vozidlo projelo čáru a směřovalo dál, na což on reagoval tak, že se otočil za vozidlem, které ujíždělo pryč, vystřelil potřetí a řidiče-pachatele zabil! A za tento třetí výstřel byl voják potrestán. Podle soudu totiž vozidlo poté, co projelo checkpoint, přestalo být hrozbou a třetí výstřel byl označen jako nelegální. Byl kolem toho hrozný humbuk, neboť to bylo hodně kontroverzní rozhodnutí, které vyvolalo mnoho veřejných debat i diskusí mezi vojáky. Pro nás je pochopitelně strašně živá a aktuální etická otázka, do jaké míry nás mohou omezovat v efektivním vedení bojové činnosti vlastní pravidla a jakou míru rizika přináší moment, kdy bude voják tak dlouho váhat, zda použít zbraň, až bude sám zastřelen. To je vždy nevýhoda toho, kdo brání právo, ať už je to policista, nebo voják, u nichž vždy proběhne proces vyhodnocení zábran, povinnosti i vlastní ochrany. Jakákoliv sebekontrola je

vždycky časovou nevýhodou, protože ten, kdo tyto zbraně nemá, bez skrupulí vytáhne zbraň a vystřelí, bude vždy o něco rychlejší. Proto je věnována maximální pozornost tomu, aby vojáci měli pravidla natolik pod kůží, že o nich nemusí přemýšlet a jejich reakce bude automatická, chcete-li návyková. Příkladem je případ tří našich zabitých vojáků v Afghánistánu (5. 8. 2018). Pokud by se chovali jako predátoři, platilo by – jakmile vyjde někdo zpoza rohu a vypadá divně, střílím! Mohlo jim to zachránit život, ale jak jsme viděli ze záběrů a z vyšetřování, proběhl třívteřinový – maximálně – rozhodovací proces. A ten je zabil!

Voják v tu chvíli řeší obrovské dilema. Mohl vystřelit a zabít dítě, protože nepozná, jestli je tomu klukovi patnáct nebo dvacet. Všichni jsou si v tomhle věku tak podobní, že to lze jen těžko rozlišit, tím spíš, jsou-li oblečeni v tom jejich hábitu. Ten voják mohl zabít bezbranné dítě, což by vyvolalo obrovskou vlnu nevole, nebo zachránit tři životy, pokud by tomu útočnickovi zabránil v odpálení bomby.

Když se vrátíme k případu s vozem na checkpointu, není chyba v argumentaci soudu, že nebezpečí pominulo?

Samozřejmě, souhlasím! Nepominulo! On mohl způsobit ztráty a škodu i za kontrolním stanovištěm. Nemluvě o tom – pustím-li ho přes svůj checkpoint, kde mohl způsobit škodu v ceně několika životů, tak může jinde narazit do budovy, kde jsou ubytováni mí kolegové, a může jich zabít stovku!

Když se vrátíme k Mašínům...

Víte, mě by nenapadlo zpochybňovat přestřelku v lese, to by bylo buď anebo vůči ozbrojené strážci, policii,

pohraničnickům, to zapadá do kontextu doby a situace. Ale to zabití nožem, navíc podle dostupných pramenů člověka svázaného a omámeného, to jsem považoval za nadbytečné, a nevím, jestli by ho otec Mašín schvaloval. Mohlo být vyvolané stresem, to ano, atmosférou, ale do toho kontextu mi to nesedí i z hlediska dnešních pravidel. Zatímco ta ostatní by se dala považovat za legitimní v rámci osvobozenického boje, tohle už by mělo spíš charakter vraždy, protože i v ozbrojeném konfliktu se tyto věci posuzují jinak.

Platí to i v případech z druhé světové války, kdy se jedna strana náhle zajatců prostě zbavila?

Takový zkrat může člověk do jisté míry pochopit, ale před soudem to neobstojí, tím méně před soudem lidí, kteří v tom konfliktu nebyli a nebyli vystaveni souvisejícím emocím. Ti v tom budou vidět násilný čin proti – v té chvíli – bezbrannému člověku. Z Afghánistánu je znám případ velice zkušeného amerického seržanta, který měl na starosti výcvik ostatních. V jednom okamžiku se sebral a v tom kempu, v němž byl, zastřelil šest nebo osm Afghánců. Během vyšetřování pak zkoumali, zda to nebylo vyšinutí myslí. Nebylo! Jemu krátce předtím zabili Afghánci velmi brutálním způsobem kamaráda a on prostě šel a nejkratší cestou se pomstil.

Co Mý-Lai?

Ach, Mý-Lai* ... Takových případů je v historii bohužel víc! Je jasné, že každý, kdo se dostane do tak vypjaté situace,

* Masakr v Mý Lai byla masová vražda asi 347 až 504 neozbrojených vietnamských civilistů, včetně žen a dětí, kterou spáchali vojáci 23. pěší divize Americal U.S. Army 16. března 1968 ve vesnici Mý Lai v době války ve Vietnamu (pozn. autora).

má jinak nastavená měřítka. Já jsem s takovými lidmi bezprostřední kontakt měl, ať už v bývalé Jugoslávii nebo v Afghánistánu. Dostanete se do situací, kdy na nich vidíte, že v tu chvíli není nic důležitějšího než vyrovnat účet. A čím bližší vám ta zavražděná osoba byla, tím je to nutkavější. Viděl jsem to v Afghánistánu, zdánlivě na první pohled lidé jako my... Ne zdánlivě, promiňte! Lidé jako my! Lidé, kteří mají svou práci, rodinu, lásky, starosti, a potom jim kdosi brutálním způsobem zabije někoho, na kom jim záleželo. A toho člověka to změní ve stroj na zabíjení. Jde a udělá to samé v naději, že je to tak správně, že to zmírní jeho bolest. Většinou se tak nestane, jen to vede ještě k větší frustraci, ale ta pohnutka je v ten okamžik tak silná, že člověka vede k jediné myšlence, vykonat tu základní spravedlnost. I ozbrojené násilí musí mít svá pravidla, jinak se všichni vrátíme do časů platnosti zákonů džungle.

Opět druhá světová válka, desítky a stovky případů i v naší armádě – zastřelení zběhů nebo tzv. zbabělců. Lidí, kteří jen cítili přirozený lidský strach, hnáni na Dukle do nesmyslných útoků. Mohou takové zákroky vůbec něco ovlivnit?

Podle mne nemohou. Ale těžko soudit, když člověk sedí v kavárně v době míru. Kdyby to okolo něj bouchalo, měl za sebou několik let války a kdoví kolik času před sebou – to nikdo nevěděl – pak se ta měřítka nastavují úplně jinak. Ale pravda je, když bychom k tomu přihlédli s odstupem času, a věřím tomu, že některé ty aspekty musí být zřejmé i v době, kdy se to děje, tak jsou to prostě absurdity, kterým člověk těžko rozumí. Je to dané tím, že jsme všichni jen lidé. Ti velitelé, kteří je tam posílali, jsou také jen lidé, kteří měli slabosti a chyby a mnohdy pracovali

s údaji, které k řádnému informovanému rozhodnutí prostě nestačily. Nemluvě o tom, že ta hrozba fyzické likvidace mohla viset i nad nimi samotnými. Celá dukelská operace byla především politicky motivovanou akcí!

Rusové vlastním vojákům rovnou stříleli do zad kulometry. Ti, kteří běželi do útoku, měli šanci, že je možná netrefí Němci, ale v zádech, při zpomalení či ústupu, měli jistotu!

To je stejné jako v předchozích případech. Je to vražda!

Může to vůbec pomoci? Změní to psychiku vojáků?

Musím říct, že taková motivace strachem a děsem mi byla vždycky cizí. Může zabrat krátkodobě, to ano! Psychický efekt takového postupu může vyvolat natolik hrůzu, že člověk svůj strach před útokem podvědomě překoná vlivem ještě většího strachu před vlastním týlem. Ale rozhodně to nemůže zabírat dlouhodobě, protože pak stačí jediná situace, kdy se takový voják dostane pod tlak a naskytne se mu chvíle obrátit zbraň proti svému veliteli, který mu to nařídil, a vše bude jen v obráceném gardu. Ani takových případů nebylo málo. Myslím, že to není cesta, která by výrazně ovlivnila efektivitu armády. Nakonec hodně to souvisí s tím, jak moc si která kultura váží lidského života. Bohužel, všichni víme, že v Sovětském svazu byla cena lidského života velmi nízká, což se projevovalo nejen na bojišti, ale i v tom, kolik lidí umíralo v zázemí. A zdaleka ne vždy jen vinou válečných útrap, ale prostě vinou špatných rozhodnutí sovětského vedení. Nic z toho ale dlouhodobě z armády efektivní nástroj neudělá. Určitě ne!

Co podle vás udělá z armády efektivní nástroj?

Těch faktorů je hodně, ale primární je ten, že voják ví, za

co bojuje. Jestli bojuji za něco, čemu věřím, a mám kolem sebe lidi, s nimiž tvořím dobře sehraný tým, které znám a na které se mohu spolehnout. Když vím, že mám techniku, na niž se mohu spolehnout, stejně jako na spojence a partnery v širším kontextu. To vše dělá armádu efektivnější než v případě, kdy je motivem nejasný politický cíl, do něhož jsou vojáci vehnáni, aniž by měli představu, k čemu slouží. To se nepochybně dřív nebo později začne projevat na morálce. Klasický příklad nastal ve Vietnamu. Zpočátku američtí vojáci věřili tomu, proč tam jsou, ale postupem času ztráceli důvěru nejenom v samotný cíl, jak jim byl prezentován, a ve své velení, ale hlavně v zázemí doma. Ve chvíli, kdy rostl odpor k té válce doma a z národních hrdinů se stávali téměř opovržení hodnou složkou, se to určitě na jejich morálce pozitivně nepodepsalo. A jak jinak, nakonec to bylo na výsledku i vidět.

Může vůbec být nějaká válka spravedlivá nebo správná?

To je asi širší téma. Já si říkám – ale v tomhle jsem asi naivní – že války jsou v principu nesmysl, protože i když dočasně mohou úspěch či dokonce přechodně něco lepšího přinést, vždy působí velké utrpení. Pravda, nauka o válčení rozděluje války na spravedlivé a nespravedlivé. Do kategorie spravedlivých musíme zařadit porážku nacistického Německa a našli bychom takových příkladů v historii víc. To jsou války, v nichž šlo o humanitu a přežití, nikoliv o agresi. Na druhé straně pak ty, které jsou z dlouhodobějšího hlediska minimálně diskutabilní, protože jde o války s cílem prosazení mocenských cílů, války, které mají na první pohled dobře zdůvodněný cíl, ale nakonec se ukáže, že v pozadí bylo úplně něco jiného.

Ptal jsem se Karla Klinovského, zda to, co se odehrálo v bývalé Jugoslávii, byla faktická válka. Zda šlo o střety větších či menších uskupení, nebo o strategické přesuny vojsk a těžkých zbraní.

Byla to samozřejmě válka specifická. Pokud si člověk představí válku v duchu druhé světové války, kde se přesouvají divize a letecké svazy, bombarduje se, jsou obrovské pohyby civilního obyvatelstva. Téhle šabloně válka v Jugoslávii neodpovídá. Ta válka tam byla jiná. Ale byly v ní používány těžké zbraně, standardní vojenské jednotky, vojenské postupy, umírali v ní jak vojáci, tak civilisté. Mělo to všechny atributy války. Jestli někomu zapadá nebo nezapadá do Velké vlastenecké, to už je druhá otázka. Dneska už v menší míře, ale před dvěma třemi lety válka proti Islámskému státu byla v nejvyšší intenzitě a někdo by mohl říct: Co to je za válku? Tady jezdí ozbrojené tlupy na upravených toyotách a nissanech a tady někoho zabijí, támhle někoho zabijí, vy je bombardujete... To je nějaká válka? No, je to válka. Je tady ozbrojené násilí, používané k nějakému náboženskému cíli, a v jeho důsledku umírají lidé. To je válka. Jestli to je válka, kterou vede narkomafie, nebo je to válka, kterou vedou pomatení extremisté, nebo je to válka, kterou vede stát a vyhlásí ji, pořád je to válka. Jsou tedy různé typy války. Je různá intenzita válek, ale vždy je to ozbrojený konflikt.

Nebyla válka ve Vietnamu další, a tím vlastně zdůvodnitelnou formou korejské války?

Korejská válka byla jasná agrese ze strany komunismu. Dopadlo to tak, jak to dopadlo – nakonec se válka zastavila ve chvíli, kdy bylo možné ji vyhrát definitivně. Jenže prostě hrozila další velká válka a do té se v tom čase nikomu nechtělo.

A o dvacet let později se o stejnou agresi pokusily tytéž síly ve Vietnamu?

Je to pravda. Vždycky se to s odstupem padesáti a více let hodnotí úplně jinak. Tehdy mohl těžko někdo říct, zda tím, že budou Spojené státy intervenovat, předejdou něčemu úplně jinému a většímu, mohlo i nemuselo to tak být. Když dnes někdo řekne, že vietnamská válka byla úplně zbytečná, nevím. Možná, že ne! Možná by Vietnam vypadal úplně jinak a možná by celá jihovýchodní Asie vypadala jinak, kdyby ta válka nebyla. Z tohoto pohledu je složité hodnotit, zda ten či onen konflikt měl alespoň částečné dějinné ospravedlnění.

Ale to, co se dá lidstvu vyčítat, je fakt, že se z těch konfliktů pokaždé hrozně málo poučí, že málokdy to násilí plodí klid a stabilitu. Vyžaduje to totiž čas, obrovské úsilí a nemalé prostředky, protože ty konflikty mají většinou za následek i druhotné efekty, které se přenášejí dál jako historické křivdy a podprahové nepřátelství. Klasickým příkladem je bombardování v bývalé Jugoslávii. Mnozí lidé ho dodnes vidí jako politický akt agrese Západu vůči Jugoslávii a řeknou, že k němu nebyly dostatečné důvody. Není to pravda! Když k němu došlo, existovaly pro něj zcela racionální důvody. Přesto, ať už byly důvody bombardování jakékoli, jeho důsledky přežívají dodnes.

Vidíte zmíněné racionální důvody v tom, že ta válka mohla být daleko horší?

Oficiálním zdůvodněním bylo zastavení genocidy. Musím říci, že v používání toho termínu bych byl opatrnější, přestože tam docházelo k násilnostem, o tom není pochyb! Ale nevím, dá-li se to nazvat genocidou. Kdysi jsem byl, ještě jako mladý důstojník, na jednom ze setkání s prezidentem



Setkání náčelníků generálních štábů Česka a Vietnamu (2014)